

does not account for the specific features of the fishing industry. The necessity of introducing a special regime for the fisheries subjects is grounded.

Key words: *fisheries, subjects of fisheries, government support, a special mode of management.*

УДК 346.9:620.9(477)

МІСЦЕ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ НА ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЧНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

М. М. Кузьміна, кандидат юридичних наук, асистент
Національний університет

«Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Присвячено визначенню поняття та місця ринку альтернативної енергетики в енергетичній системі України, а також стану та проблемам правового регулювання приєднання об'єктів альтернативної енергетики та реалізації енергії в енергетичній мережі.

Ключові слова: *альтернативні (відновлювальні) джерела енергії, оптовий ринок електричної енергії, генерація, постачання, передача електричної енергії.*

Постановка проблеми. Уряди багатьох країн світу вживають заходів щодо збільшення частки альтернативної енергетики в енергобалансі своїх країн, особливо після аварії на АЕС Фукусіма. Німеччина ухвалила рішення про заморожування або відмову від своїх програм щодо ядерної енергетики та додаткової підтримки розвитку ВДЕ. Сьогодні у Німеччині частка ВДЕ становить понад 20 % і в планах уряду — довести її частку до 80 % до 2050 р. Згідно з Директивою ЄС 2009/28/ЄС до 2020 р. частка відновлювальних джерел енергії у країнах — членах ЄС повинна становити 20 % від загального обсягу. Світовий попит на відновлювальні джерела енергії стрімко зростає і за прогнозами ООН до середини нинішнього століття їх частка у глобальному енергетичному балансі становитиме 35–40 %.

Станом на 1 січня 2013 р. в Україні встановлена потужність об'єктів енергетики, які виробляють електроенергію з відновлюваних джерел, складає 649 МВт, а це менше 1 % у загальному енергобалансі країни. За 2012 р. ними вироблено 784,2 млн кВт · год електроенергії [1]. Функціонують вітропарки,

сонячні станції, біоенергетичні об'єкти, малі гідроелектростанції. Крім цього, на різних стадіях розвитку перебувають й нові проекти. Звісно, це невелика частка в рамках енергетичної системи України, адже тільки одна теплова електростанція здатна виробляти стільки енергії, але альтернативна енергетика в Україні розвивається та з часом неминуче стане повноцінною частиною електроенергетичного комплексу країни. Значну роль у цьому процесі відіграє ефективне правове регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В юридичній науці питання енергетики розглядають С. Свірков, А. Вершинін, С. Білоцький та ін., але сфера альтернативної енергетики залишається недостатньо дослідженою.

Формулювання цілей. Метою статті є визначення поняття та місця ринку альтернативної енергетики в енергетичній системі України, а також стан і проблеми правового регулювання приєднання об'єктів альтернативної енергетики та реалізації енергії.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України від 16 жовтня 1997 р. «Про електроенергетику» виробництво електричної енергії — це господарська діяльність, пов'язана з перетворенням енергетичних ресурсів будь-якого походження, у тому числі альтернативних джерел енергії, на електричну енергію за допомогою технічних засобів з метою її продажу в межах оптового ринку електроенергії, тобто ринку, що створюється суб'єктами господарської діяльності для купівлі-продажу електричної енергії на підставі договору.

Виробництво електроенергії (генерація) не закінчується тільки технічним процесом виробництва з відповідними параметрами (тиск пари в котлі, швидкість обертання ротору парової турбіни тощо). Технічною умовою генерації електроенергії є її наступне передавання для використання, а економічним — реалізація електроенергії. Генерація за змістом та регулюванням суттєво відрізняється від діяльності з передачі чи постачання електричної енергії, а генеруючі компанії мають інший правовий статус, ніж енергопостачальні організації [2]. Це передусім стосується форми власності на об'єкти енергетики. Так, більшість генеруючих компаній поки що є суб'єктами господарювання державної форми власності. Обленерго, що розподіляють енергію споживачам, є корпоративними підприємствами та природними монополістами на регіональних ринках. Наприклад, основними акціонерами «Київенерго» є компанія ДТЕК (72,39 % акцій) і НАК «Енергетична компанія України» (25 % акцій). Генерацію електричної енергії «Київенерго» здійснює на двох теплоелектроцентралях — ТЕЦ-5 та ТЕЦ-6. Транспортування електроенергії забезпечується мережею повітряних і кабельних ліній, що є власністю держави та виступають як природна монополія на передавання електроенергії. Безперебійне та безаварійне функціонування мереж постачання

електричної енергії забезпечує централізоване диспетчерське управління, що здійснюється на підставі договору між членами оптового ринку електричної енергії України.

Отже, єдиний оптовий ринок енергії України створюється суб'єктами електроенергетики, до яких належать: виробники енергії, постачальники електричної енергії, що отримали відповідні ліцензії, державне підприємство «Енергоринок», що отримало ліцензію на право здійснення підприємницької діяльності з оптового постачання електричної енергії, державне підприємство «Національна енергетична компанія “Укренерго”», що здійснює централізоване диспетчерське (оперативно-технологічне) управління об'єднаною енергетичною системою України і передавання електричної енергії магістральними та міждержавними електричними мережами. В цілому така модель ринку на даному етапі досить ефективно функціонує, але з'являються нові виробники енергії з альтернативних видів джерел, що мають також ефективно працювати в рамках енергетичного комплексу.

Сьогодні в Україні чинною є Енергетична стратегія на період до 2030 р., прийнята у 2006 р. Міністерство енергетики та вугільної промисловості України оприлюднило проект оновленої Енергетичної стратегії України на період до 2030 р. Документ містить надто маленькі показники перспективного розвитку відновлювальної енергетики. Так, до 2020 р. частка електроенергії із відновлювальних джерел у загальному обсязі виробництва повинна зрости до 1,7 %, а до 2030 р. — лише до 4,6 %. Тобто додатковий попит на електроенергію повинен покриватися за рахунок інтенсивного розвитку атомної енергетики та теплових електростанцій, які працюють на вугіллі, газі та іншому викопному паливі, вважають у Міністерстві. Такі положення є неприйнятними, адже Україна відповідно до своїх зобов'язань в Енергетичному співтоваристві повинна до 2020 р. збільшити частку електроенергії із відновлювальних джерел енергії у загальному енергобалансі до 12 % [3]. Саме тому підготовлений Міністерством енергетики та вугільної промисловості України проект оновленої Енергетичної стратегії України на період до 2030 р. вимагає значних поправок.

Отже, альтернативна енергетика визначена в Енергетичній стратегії як частина енергетичного комплексу, але для її повноцінного розвитку необхідна зважена політика Уряду, що закладається у стратегіях та програмах розвитку. Перш за все на теоретичному та законодавчому рівнях є необхідність виділяти ринок альтернативних джерел енергії, що потребує окремого правового регулювання.

До складу чинного національного законодавства у сфері відновлювальної енергетики входять закони України «Про альтернативні джерела енергії», «Про альтернативні види палива», «Про електроенергетику», «Про енергозбере-

ження», «Про комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) та використання скидного енергопотенціалу».

Господарсько-правове забезпечення механізму господарювання у сфері альтернативної енергетики складається з таких елементів:

1) суб'єкти альтернативної енергетики з державної та приватної форми власності, створені у таких організаційно-правових формах: державне підприємство, комунальне підприємство, товариство з обмеженою відповідальністю, акціонерне товариство, приватне підприємство, фізична особа — підприємець, виробничо-енергетичне об'єднання, зовнішньоекономічна асоціація;

2) державними органами влади у сфері альтернативної енергетики є: Кабінет Міністрів України, Міністерство енергетики та вугільної промисловості України, Національна комісія, що здійснює регулювання в сфері енергетики України (НКРЕ), Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження, Державна інспекція з експлуатації електричних станцій і мереж;

3) для регулювання альтернативної енергетики застосовуються спеціальні засоби правового регулювання: «зелений» тариф, податкові пільги, фінансові пільги щодо приєднання до електричних мереж тощо.

Таким чином, ринок енергії з альтернативних джерел є частиною електроенергетичного комплексу України та являє собою сферу діяльності суб'єктів господарювання незалежно від їх відомчої належності та форм власності, що займаються виробництвом, передаванням, постачанням електричної енергії, генерованої з альтернативних джерел.

Ефективність відновлювальних джерел підтримується за рахунок спеціальних режимів господарювання, що створюються державою у відповідному сегменті електроенергетичного комплексу та залежить значною мірою від можливості приєднання до електричної мережі об'єктів альтернативної енергетики та реалізації в ній виробленої енергії.

Деякі кроки в цьому напрямі вже зроблені законодавцем. Так, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 19 лютого 2009 року № 126 «Про особливості приєднання до електричних мереж об'єктів електроенергетики, що виробляють електричну енергію з використанням альтернативних джерел» енергопостачальники зобов'язані приєднувати виробників електричної енергії з альтернативних джерел енергії до мереж.

Приєднання електроустановки — це надання електропередавальною організацією послуги замовнику із створення технічної можливості для передачі (прийняття) в місце приєднання електроустановки замовника відповідної потужності до електричних мереж електропередавальної організації (у тому числі новозбудованих) електричної енергії необхідного обсягу з дотриманням показників її якості та надійності. Електропередавальна організа-

ція — суб'єкт господарювання, який здійснює підприємницьку діяльність з передавання електричної енергії відповідно до ліцензії, транспортує електричну енергію за допомогою електричних мереж на підставі договору про приєднання, що укладається за типовою формою, невід'ємною частиною якого є технічні умови.

Відповідно до Правил приєднання електроустановок до електричних мереж, затверджених постановою НКРЕ від 17 січня 2013 р. № 32, електропередавальна організація безоплатно готує та видає замовнику підписаний проект договору про приєднання до електричних мереж електроустановки, яка виробляє електричну енергію з використанням альтернативних джерел енергії. Технічні умови видаються замовнику безоплатно не пізніше 15 робочих днів від дня подання заяви замовника про приєднання електроустановки та 30 робочих днів у разі необхідності їх узгодження з власником магістральних/міждержавних електричних мереж.

Відповідно до «Методики розрахунку плати за приєднання електроустановок до електричних мереж», затвердженої постановою НКРЕ від 12 лютого 2013 р. № 115, надання послуги з приєднання електроустановки замовника до електромережі включає: 1) розробку технічних умов і підготовку проекту договору про приєднання та, у разі розроблення проектної документації замовником, її погодження; 2) роботи, які безпосередньо пов'язані з будівництвом та/або реконструкцією електричних мереж, що необхідні для забезпечення приєднання електроустановки замовника, у тому числі такі витрати (без ПДВ): на будівництво та/або реконструкцію мереж (підстанцій, повітряних та/або кабельних ліній) згідно з проектною документацією; на обладнання систем захисту; на обладнання вузлів обліку; на інші роботи, безпосередньо пов'язані з наданням послуг з приєднання; 3) підключення електроустановки замовника до електричних мереж.

Тобто для суб'єктів альтернативної енергетики безоплатно готуються проект договору про приєднання та технічні умови до нього, інші послуги приєднання є оплатними. Приєднання об'єктів альтернативної енергетики фінансується за рахунок замовника, але з можливістю повернення коштів шляхом встановлення «зеленого» тарифу та поворотної фінансової допомоги протягом 10 років. Ця процедура є досить довготривалою, тому інвестори змушені покривати всі витрати, в тому числі на будівництво ліній електропередач, які є державною власністю, самостійно. Слід погодитися з точкою зору експертів, що висловлюється в засобах масової інформації стосовно фінансових привілеїв або пільг (наприклад, більш висока ставка «зеленого» тарифу), які могли б отримувати компанії, що профінансували розвиток інфраструктури за власний рахунок. Це стало б доброю мотивацією для іноземних і вітчизняних інвесторів розвивати інфраструктуру мереж [4].

Електрична енергія, вироблена на об'єктах електроенергетики з альтернативних джерел енергії, може бути реалізована (ч. 3 ст. 15 Закону України «Про електроенергетику»):

1) на оптовому ринку електричної енергії України або за договорами з енергопостачальниками. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 19 лютого 2009 р. «Про особливості приєднання до електричних мереж об'єктів електроенергетики, що виробляють електричну енергію з використанням альтернативних джерел» оптовий ринок електричної енергії України та енергопостачальники зобов'язані купувати у суб'єктів господарювання, яким встановлено «зелений» тариф, всю електричну енергію, вироблену на об'єктах електроенергетики з альтернативних джерел енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії — вироблену лише мікро-, міні- та малими гідроелектростанціями), за «зеленим» тарифом незалежно від величини встановленої потужності чи обсягів її відпуску. Примірний договір купівлі-продажу електричної енергії, виробленої з використанням альтернативних джерел, затверджує Національна комісія регулювання електроенергетики.

Електрична енергія, вироблена з енергії сонячного випромінювання об'єктами електроенергетики (генеруючими установками) приватних домогосподарств, величина встановленої потужності яких не перевищує 10 кВт, придбавається енергопостачальниками, що здійснюють постачання електричної енергії за регульованим тарифом на території провадження ліцензійної діяльності, за «зеленим» тарифом в обсязі, що перевищує місячне споживання електроенергії такими приватними домогосподарствами.

Слід відмітити, що в Німеччині домогосподарства значну частину електроенергії спрямовують в енергобаланс країни. Електроенергетичний комплекс України, побудований ще за радянських часів, являє собою єдину систему, що функціонує за рахунок великих мереж, у якій немає «розумних» мереж, розмежування за регіонами. У Німеччині систему розділено за районами, тому можна поставити прилад обліку на господарство, за яким сплачуватимуть за вироблену енергію за «зеленим» тарифом, а господарство купуватиме енергію за ринковою ціною. В Україні планується сплачувати тільки за частину енергії, яка не була використана, а для господарства важко виробляти енергію з надлишком [5];

2) за договорами зі споживачами. В Україні функціонує «модель єдиного покупця» стосовно оптового ринку електроенергії, яка передбачає, що одна спеціально створена компанія (ДП «Енергоринок») закуповує всю вироблену в країні електричну енергію та одночасно є єдиним оптовим продавцем такої енергії розподільчим компаніям, «Обленерго» та великим споживачам. По-

ложення щодо продажу енергії за договорами зі споживачами є дуже важливим, тому що створює особливий режим для ринку альтернативних джерел, запроваджує лібералізовану модель єдиного покупця, наступним етапом якої є перехід до моделі двосторонніх договорів з балансуєчим ринком. Наступною тенденцією розвитку енергетичних ринків є утворення бірж електричної енергії. Двосторонні договори укладаються між сторонами у процесі безпосередніх прямих переговорів, а електроенергетичні біржі є інструментом, за допомогою якого стандартизовані договори на виробництво та постачання електричної енергії можуть продаватися просто, швидко та безпосередньо перед самим моментом поставки. Біржі електричної енергії зараз функціонують практично в усіх країнах ЄС.

Можливість продажу за прямими договорами є прототипом «зелених» сертифікатів. З 2000 р. в Данії діє система «зелених» сертифікатів, що підтверджує факт виробництва кожної МВт · год електроенергії з відновлюваних джерел. Країна встановлює обов'язкову квоту на обсяг «зеленої» електроенергії в загальному обсязі виробництва. «Зелена» енергія має пріоритет у доступі до мережі. Енергорозподільчі компанії зобов'язані її прийняти та оплатити, а споживачі — купувати її відповідно до встановлених квот. Якщо виробник (постачальник) електроенергії не може виконати цю квоту, він має купити «зелені» сертифікати на ринку або заплатити штраф, сума якого зазвичай вище вартості «зелених» сертифікатів. Іноді зобов'язання по квоті «зеленої» електроенергії накладається не на виробника (постачальника), а на споживача електроенергії. В Данії сертифікати є цінними паперами, які можна продати чи купити незалежно від продажу енергії [6].

Висновки. Нині в Україні активно формується ринок альтернативних джерел енергії, адже діють суб'єкти господарювання, що генерують енергію з альтернативних джерел, створено органи державного регулювання, розроблено нормативно-правову базу та засоби державного регулювання в цій сфері. Звісно, ринок альтернативних джерел може існувати окремо від оптового ринку електричної енергії, для задоволення локальних потреб, але для забезпечення енергетичної безпеки держави в майбутньому необхідним є його впровадження в енергетичний комплекс країни, що має відбуватися на технічному, економічному та правовому рівнях. Для цього обов'язковою є розробка Національної стратегії розвитку альтернативної енергетики, де мають бути чітко визначені показники розвитку виробництва енергії з альтернативних джерел та шляхи їх реалізації, особливості регіонального розвитку з можливістю заміни у деяких регіонах традиційних джерел (наприклад, у Криму та Карпатах). Відповідний документ має співвідноситися зі стратегією інноваційного розвитку, наприклад, щодо оновлення мереж постачання електрич-

ної енергії, впровадження в Україні «розумних мереж», без яких неможливою є повноцінна синхронізація об'єктів традиційної та (поки що) альтернативної енергії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сучасний стан альтернативної енергетики [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://saee.gov.ua/vidnovlyuvana-energetika>.
2. Вершинин А. П. Энергетическое право. Учебно-практический курс / А. П. Вершинин. — СПб. : Изд. дом С.-Петербур. гос. ун-та. 2007. — 248 с.
3. Україна повинна до 2020 р. довести частку відновлювальної енергетики до 12% — Держенергоефективності [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ppa.gov.ua/press_center/economic_news/33664/.
4. Альтернативная энергетика: что мешает развиваться рынку возобновляемых источников энергии [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://kontrakty.ua/article/61687>
5. Альтернативний міністр. Інтерв'ю з М. Пашкевичем, головою Державного агентства енергоефективності // Інвестгазета. — № 14. — С. 25–27.
6. Кузьміна М. М. Європейський досвід забезпечення розвитку альтернативної енергетики / М. М. Кузьміна // Вісн. Нац. ун-ту «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Екон. теорія та право. — 2012. — № 4 (11). — С. 120–127. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dspace.nulau.edu.ua/handle/123456789/3307>.

МЕСТО АЛЬТЕРНАТИВНОЙ ЭНЕРГЕТИКИ НА ЭЛЕКТРОЭНЕРГЕТИЧЕСКОМ РЫНКЕ УКРАИНЫ

Кузьмина М. Н.

Посвящено определению понятия и места рынка альтернативной энергетики в энергетической системе Украины, а также состоянию и проблемам правового регулирования присоединения объектов альтернативной энергетики и реализации энергии в энергетической сети.

Ключевые слова: *альтернативные (возобновляемые) источники энергии, оптовый рынок электрической энергии, генерация, поставка, передача электрической энергии.*

PLACE OF ALTERNATIVE ENERGY IN THE ELECTRICITY MARKET OF UKRAINE

Kuzmina M. N.

This article is devoted to the definition of the renewable energy and market place of the renewable energy in the energy system of Ukraine. The article views

the status and problems of legal regulation of the accession of alternative energy and implementation of energy in the power grid.

Key words: *alternative (renewable) sources of energy, wholesale electricity market, generation, supply, transmission of electric energy.*

УДК 346.12:658.821 (477)

ЗАСОБИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

О. С. Верещагіна, аспірантка

Національний університет

«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Розглянуто засоби правового забезпечення економічної конкуренції в державному секторі економіки України. Наведено авторське бачення перспективних сфер господарювання, у рамках яких господарська діяльність підприємств державної форми власності вбачається такою, що здатна скласти конкуренцію підприємствам приватної форми власності, а також іноземним підприємствам.

Ключові слова: *державний сектор економіки, приватизація, державний інтерес, антимонопольно-конкурентна політика, економічна конкуренція.*

Постановка проблеми. Поклавши в основу розвитку національної економічної системи модель ринкової економіки, наша держава звернулася до такого базового механізму ринку, як конкуренція. Важливість конкуренції для національної економіки підтверджує норма, закладена в Конституції України, відповідно до якої держава бере на себе обов'язок забезпечити захист конкуренції у підприємницькій діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній антимонопольно-конкурентній політиці питанню забезпечення конкуренції в державному секторі економіки приділено вкрай мало уваги. Це можна пояснити, по-перше, тим, що державний сектор зараз знаходиться у занепаді, по-друге, тим, що правове регулювання державного сектору як окремої частини загальнонаціональної економіки має фрагментарний характер. Другий фактор, вочевидь, цілком логічно випливає з першого. Через це до розгляду бралися праці вчених, які окремо займалися загальними питаннями державного сектору